

12. Občan a demokracie

- principy a formy demokracie
- způsoby demokratické kontroly
- politický pluralismus, politické strany
- participace občanů v demokratickém státě
- lidská práva

Principy a formy demokracie

Demokracie = státní forma zajišťující občanům a obyvatelům všechna zákl. práva a svobody a umožňující přímou nebo nepřímou účast na správě a řízení státu všem občanům plně způsobilým k právním úkonům

- demos=lid, kracia=vláda, moc
- formy demokracie:
 - přímá – referendum, plebiscit, iniciativa, odvolání
 - nepřímá – občan volí své zástupce, kteří rozhodují; mandát(volný- rozhodování podle vl. svědomí; těsný)

Principy demokracie :

- zdrojem moci jsou občané(voliči)
- existuje pluralita politických stran
- státní moc slouží všem občanům
- rozhodnutí vyjadřuje názor většiny, ale nesmí ohrožovat zákl. zájmy menšiny
- rozhodování státních orgánů musí být v co největší možné míře veřejná
- svobodné volby
- dělba státní moci
- spravedlivý soudní proces
- rovnost před zákonem

Dělba moci:

Zásada státu, kterou formulovali poprvé J. Locke a Ch. L. Montesquieu ve své kritice absolutní monarchie. Podle ní struktura státní moci není jednotná a má se dělit na moc zákonodárnou, výkonnou a soudní v souvislosti se zásadou parlamentarismu.

- princip dělby moci:
 - zákonodárná
 - výkonná
 - soudní

Způsoby demokratické kontroly

- základní formy demokracie jsou přímá a nepřímá (zastupitelská)
- přímá demokracie – založena na přímé účasti občanů na rozhodování o věcech veřejných, v čisté formě existovala jen v antickém Řecku, současnou formou přímé demokracie je referendum nebo plebiscit
- nepřímá (zastupitelská) demokracie – občan se účastní politického rozhodování zprostředkovaně, delegováním svého podílu na moci na své zvolené zástupce, kteří naplňují jeho vůli v orgánech státu, regionu, obce
- v současnosti jsou všechny demokracie nepřímé
- nejčastěji využívanou formou nepřímé demokracie jsou volby:
 - volby = aktivní proces, mechanismus obměny politických elit
 - akt, při kterém volí oprávnění voliči své zástupce do určitých funkcí nebo orgánů

- určují reprezentaci, zjišťují aktuální složení politických sil ve společnosti, udělují legitimitu parlamentu a vládě, zahrnují zpětnou vazbu pro politiky i občany, vyjadřují mínění voličů a posilují občanské vědomí, poskytují občanům možnost kontrolovat vládu a její politiku
- funkce voleb - zachovat pluralitu názorů, obměna představitelů
- volební právo:
 - aktivní (volit)
 - pasivní (být volen)
- principy: všeobecné, rovné, tajné, přímé
- účast ve volbách je dobrovolná
- druhy voleb:
 - parlamentní
 - prezidentské
 - komunální
 - evropské

Volební systémy – řád, princip podle kterého se organizují volby

- většinový(majoritní) – přináší větší stabilitu, silná vláda, snížení počtu polit. stran, malé strany nedostanou hlasy, strany netvoří koalice, většinou dualismus
- poměrný(propoziční) – dovoluje větší pluralitu názorů, méně stabilní vláda, objevuje se nutnost uzavírat koalice, dohody; větší reprezentativnost, přehledněji odráží názory společnosti, i menší strany mají možnost se projevit, nepřehlednost pro voliče, zdlouhavá jednání stran

Politický pluralismus, politické strany

Politická strana = sdružení obyvatel, kteří mají stejné politické smýšlení a snahu jej prosadit

- má svůj program(dlouhodobé cílené plánování)
- krátkodobé přesné popsání cílů
- 5% hlasů je potřeba, aby se strana dostala do parlamentu
- pravicové
- liberální
- konzervativní
- levicové
- křesťanské
- liberální
- komunistické

- politický pluralismus = široké politické spektrum

Participace občanů v demokratickém státě

- občanská společnost = oblast soukromých občanských iniciativ zaručených právem a uznávaných jako participace(účast) občanů na správě státu
- politická participace = účast, aktivita jednotlivců a skupin, kterou se snaží ovlivnit nebo podpořit vládu a politiku
- základním způsobem participace občana na politice je účast ve volbách, referendech či iniciativách, sdružování v zájmových skupinách občanské společnosti, podpora petic a demonstrací

Lidská práva

= práva fyzických osob, která vyplývají z příslušnosti k lidskému rodu; týkají se oblastí, ve kterých jedinec nemá podléhat kontrole státu, pokud respektuje zákony; vyplývají z přirozenosti a humanity Svoboda je stav bytosti, která jedná pouze z vlastní vůle, nezávisle a bez donucení. Nejvyšší atribut člověka vedle rozumu.

Lidská práva jsou:

- univerzální
- nezrušitelná a nezcizitelná
- nepromlčitelná
- nezadatelná

- zásadní dokument, který upravil lidská práva, byla Všeobecná deklarace lidských práv (1948, 10.12. --> Mezinárodní den lidských práv)
- 1950 – uzavřena Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod
- 1992 v ČR přijata Listina základních práv a svobod

Listina základních práv a svobod

- součást Ústavy ČR
- složena z preambule a 6 hlav (44 článků)

1. Základní lidská práva a svobody – důstojnost člověka v základních oblastech – právo na život, nedotknutelnost osoby a soukromí, osobní svoboda, právo na lidskou důstojnost a ochranu jména, právo na majetek, tajemství zpráv, svoboda myšlení, vyznání
2. Politická práva – možnost účastnit se politického života, ochrana v občanské a veřejné rovině, shromažďovací právo, právo volit
3. Práva národnostních a etnických menšin – ochrana před diskriminací, násilným tlakem většiny a násilnou asimilací; právo na všestranný rozvoj kultury, právo na vzdělání v mateřském jazyku, užívání mateřského jazyka v úředním styku
4. Hospodářská, sociální a kulturní práva – garantují určitou životní úroveň, umožní rozvíjet osobnost; právo podnikat, právo pro svobodnou volbu povolání, právo na stávkou, na odměnu za práci, na sociální a důchodové zabezpečení, právo na vzdělání, autorská práva
5. Právo na soudní a jinou právní ochranu – korektnost a spravedlnost soudního jednání; možnost domáhat se svého práva u nestranného soudu, veřejný proces, presumpce nevinny

Lidská práva vstupují do mezinárodních vztahů

- OSN – Komise pro lidská práva (sídlo v Ženevě)
- Rada Evropy – Štrasburk – Evropská komise pro lidská práva, Evropský soud pro lidská práva
- dokumenty Rady Evropy v souvislosti s lidskými právy: Římská úmluva a Evropská charta sociálních práv

Nezávislé organizace

- mezinárodní – Amnesty International (podpora a ochrana politických vězňů)
- u nás – dříve Charta 77, Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, nyní Český helsinský výbor

Veřejný ochránce práv = ombudsman

- z islandského umbuk = moc; osoba jednající v zájmu jiné osoby
- v ČR od r. 2000; je to institut přispívající k ochraně základních práv a svobod; působí k ochraně osob před nečinností úřadů nebo jejich jednání, je-li v rozporu s právem a neodpovídá principům demokracie
- volen Poslaneckou sněmovnou na 6 let, kandidáty navrhuje prezident a Senát
- jeho působnost se vztahuje: Policie ČR, armáda, ústavní zařízení, ministerstva, města, obce